

Bewust kiezen voor een vervolgopleiding

Opleiden van VMBO-zorg naar MBO-zorg (niveau 2)

Recentelijk bezocht minister Van Bijsterveldt een praktijkschool voor VMBO in Parkstad Heerlen. Zij benoemde het belang voor een leerling om op kleinschalig niveau vorm te geven aan het doorgaan van de ene opleiding in de andere. Dicht bij de leerling staan en dicht bij de leerling zijn ontwikkeling volgen. Dit is onder andere mogelijk door een bijpassende vorm te vinden van leren en werken in de beroepspraktijk. Het project 'Onderwijs in de praktijk' is hier een voorbeeld van.

Thea Verstappen, Erik van Rossum, Charlotte Dobbels, Bert Kusters*

Sinds enkele jaren zijn binnen Sevagram, een grote aanbieder van ouderenzorg in de regio Heerlen, zeven zorgafdelingen, waaronder een Zorginnovatiecentrum (ZIC), leerafdeling geworden. Dit betekent dat voor de leerlingen en studenten leren en zorgen gecombineerd worden en dat zij op de afdeling begeleid worden door de verpleegkundigen, verzorgenden en helpenden, ook wel de vaste medewerkers en/of werkbegeleiders genoemd. De leerlingen volgen hun opleiding bij het Sophianum- of het Emmacollege (VMBO), de studenten volgen hun opleiding bij het Arcus College (ROC) voor MBO of bij de Hogeschool Zuyd voor het HBO.

Van de zeven leerafdelingen vormen sinds mei 2009, vier leerafdelingen het project 'Onderwijs in de praktijk'. Dit project wordt gesubsidieerd door het Platform Hoger Beroepsonderwijs (HBPO) en loopt tot mei 2012. Uniek aan de leerafdelingen in dit project is dat vierdejaars leerlingen van het VMBO basis en kader, een aaneengesloten periode stage lopen bij de ondersteunende diensten van de leerafdeling. Belangrijke doelstellingen voor de stages zijn:

1. dat er minder uitval van deelnemers is aan het begin van de MBO-opleiding
2. dat afgestudeerden van een beroepsopleiding (MBO en HBO) behouden blijven voor de ouderenzorg
3. dat méér afgestudeerden kiezen voor de ouderenzorg
4. dat vanuit het VMBO meer leerlingen kiezen voor een beroepsopleiding in de zorg

Hoe de stage voor de VMBO-leerlingen vorm krijgt en welke positieve gevolgen dit kan hebben voor de persoonlijke ontwikkeling lichten wij in dit artikel toe. De gegevens in dit artikel zijn niet direct wetenschappelijk van oorsprong, maar vooral gebaseerd op ervaringen vanuit proces-evaluaties. Hiertoel zijn interviews en observaties uitgevoerd en documenten geanalyseerd.

De leerafdeling

Een leerafdeling is een authentieke werkomgeving waarin een groep leerlingen en studenten alle voor de beroepsuitoefening typerende

werkprocessen uitvoert en verantwoordelijk is voor de uitvoering ervan, met als doel het beroep te leren. De vaste medewerkers zijn eindverantwoordelijk voor de kwaliteit van het werk (Havekes & Drenth 2005). Eén van de belangrijkste succeservaringen binnen het project is het feit dat leerlingen en studenten van de zorgopleidingen in staat blijken om (onder professionele begeleiding) de afdeling zelfstandig te runnen. Waarbij er in de volle breedte een beroep wordt gedaan op hun competenties als beginnend beroepsbeoefenaar. Op dit moment is het nog niet zover dat de leerlingen en studenten volledig zelfstandig de zorg organiseren. Enerzijds liggen hier oorzaken bij de leerlingen en studenten, anderzijds vindt er een 'loslatenproces' plaats bij de vaste medewerkers.

De inzet van leerlingen en studenten van niveau 2 t/m 5 in gezamenlijkheid op één leerafdeling, heeft een positief effect op het leren van en met elkaar. Binnen de leerafdeling wordt steeds meer gewerkt aan peer coaching waarbij de vaste medewerkers deze coaching begeleiden. De vierdejaars VMBO-leerlingen worden ingezet bij de ondersteunende diensten waaronder bijvoorbeeld de voedingsdienst. Een stageperiode van twaalf weken en dan twee vaste dagen per week geeft deze leerlingen een beeld van de dagelijkse activiteiten in een zorginstelling. De continuïteit in de stage helpt om dit beeld helderder te krijgen en vooral ook of de leerling zich een toekomst in de zorg kan voorstellen. Op de leerafdeling werken en leren leerlin-

gen en studenten vanuit leervragen die zij tijdens het binnenschoolse deel van de opleiding formuleren. Omgekeerd kunnen er leervragen vanuit de praktijk (buitenschools) meegenomen worden naar de opleiding om verder te bespreken en er op te reflecteren.

■ Het 'loslatenproces' van de werkbegeleiders

De verandering van leerprocessen, van begeleidend volgen naar coachend aansturen, is een bewustwordingsproces bij de werkbegeleiders dat zich stap voor stap positief ontwikkelt. Voorbeelden hiervan zijn de eerder genoemde peer coaching (leren onder en van elkaar) en het leerdoel van een ouderejaars leerling/student om als eerstverantwoordelijke de dienst te laten aansturen. Deze begeleidingsprocessen worden nu al meer gecoacht vanuit het denk- en leerproces van de leerling.

De vaste medewerkers vragen hier om meer tools in handen te krijgen zodat zij nog meer vanuit competentieontwikkeling van de leerlingen en studenten kunnen begeleiden. Zo is een afdeling momenteel gestart met intervisie bij de vaste medewerkers. Een andere afdeling denkt na over het invoeren van een leerlingenbespreking zonder de leerlingen erbij te vragen. Om te leren en te werken vanuit het werkende en lerende zorgconcept, kunnen de initiatieven van de medewerkers als uitgangspunt dienen voor verdere verdieping in coachen op competentieontwikkeling.

■ Het leer/zorgconcept

Het leer/werkconcept, ontstaan vanuit de oprichting van het ZIC bij Sevagram in 2004, is voor alle vier de afdelingen binnen 'Onderwijs in de praktijk' tot nu toe succesvol gebleken. De samenwerkende partners (o.a. Sevagram, Arcus College en Hogeschool Zuyd) willen het concept verdiepen en verbreden. De verbreding die binnen 'Onderwijs in de praktijk' wordt gezocht, is meerdere afdelingen leerafdeling te laten zijn. Verdieping wordt gezocht in de professionalisering van werkbegeleiders, praktijkopleiders en begeleidend docenten – onder andere zoals hierboven beschreven. De verdieping wordt óók gezocht in een nog intensievere participatie van leerlingen van het VMBO.

Aan de VMBO-leerlingen wordt de mogelijkheid geboden om een realistisch opleidings- en beroepsbeeld te krijgen met betrekking tot de zorg. De stage start bij de ondersteunende diensten. Wanneer een leerling inte-

resse heeft in de zorg, mag de leerling af en toe meekijken hoe zorg gegeven wordt. Op deze wijze kan de interesse voor zorg ontwikkeld worden waardoor de leerling mogelijk kiest voor een beroep in de zorg. Reflecteren op ervaren zorgsituaties is vervolgens een belangrijke activiteit om voor deze leerling helder te krijgen of hij/zij dit nu daadwerkelijk zou willen.

■ 'Onderwijs in de praktijk' niet één maar vier leerafdelingen

Binnen de vier leerafdelingen worden de VMBO-leerlingen, de studenten vanuit MBO (BOL en BBL) en duaal HBO (1e en 2e jaars en duaal), begeleid door de vaste medewerkers. Docenten van het VMBO en MBO begeleiden de leerlingen en studenten ook en zijn enkele dagdelen per week op de afdeling aanwezig. De praktijkopleiders van Sevagram maken tevens deel uit van de begeleiding van leerlingen en studenten en zij coachen de werkbegeleiders (vaste medewerkers). De praktijkopleider is de schakel tussen de opleiding en de praktijk. Er vindt structureel (wekelijks) overleg plaats tussen docenten, praktijkopleiders en werkbegeleiders over doorlopende leerlijnen en doorlopende zorglijnen. De manier van competentiegericht leren, zoals op de opleidingen aangeboden wordt, wordt zoveel als kan buitenschools voortgezet.

■ Doorlopende leerlijn VMBO-MBO

Een leerlijn geeft voor een bepaald leergebied aan hoe leerlingen van een bepaald beginniveau tot de kerndoelen komen. Vaak is er sprake van meerdere tussendoelen. Bij leerlijnen kan een onderscheid gemaakt worden tussen lineaire leerlijnen en concentrische leerlijnen (Thijs & Van den Akker 2009). In het eerste geval worden bepaalde kennis en vaardigheden voorondersteld voor het verwerven van de volgende. Bij concentrische leerlijnen gaat het om een en dezelfde of gelijksoortige benaderingswijze in toenemend complexe taken. Voor doorlopende leerlijnen zijn doorstroomprogramma's nodig. Op dit moment wordt intensief nagedacht over hoe een VMBO-leerling, die geïnteresseerd is in de zorg, sneller zou kunnen doorstromen naar niveau 3.

Vanuit het Emmacollege lopen de leerlingen gedurende twaalf weken twee dagen per week stage. Vanuit het Sophianumcollege is dit zes weken en twee dagen per week. Alle leerlingen hebben gekozen voor een stage Zorg en Welzijn. Het wekelijks terugkomen op de stageplaats zorgt er voor dat er continuïteit in leren plaatsvindt én dat er aandacht kan zijn voor andere activiteiten dan enkel de opdrachten van school. Een voorbeeld hiervan is dat de leerling naast het bezoeken van de kapsalon met een bewoner ook mag helpen in de zorg. Op deze wijze kan er méér interesse ontstaan om na het VMBO te kiezen voor een opleiding in de zorg.

Zowel op de afdeling als op school is belangrijk dat de leerling kan vertellen over zijn ervaringen. En vervolgens is belangrijk dat de ervaringen van de leerling vervolg krijgen in het binden van de leerling aan de afdeling. Dit zou bijvoorbeeld kunnen door de leerling vakantiewerk aan te bieden in de zomerperiode.

Uniek aan deze vorm van stagelopen is, dat de leerling op de afdeling begeleid wordt door een docent van de VMBO-school. En deze docent onderwijst en begeleidt de leerling óók op school, waar vervolgens besproken kan worden wat de leerling in de toekomst wil gaan worden. Naast de docent VMBO is er op de afdeling óók een docent MBO. De leerling die stage loopt, kan op deze wijze al kennis maken met het MBO en zal binnen de leerafdeling óók samenwerken met

de MBO-helpende (niveau 2) en de MBO-verzorgende (niveau 3). In een realistische en contextrijke oriëntatie op de ouderenzorg, kan de leerling een veel bewustere keuze maken voor een vervolgopleiding in de zorg.

■ Voortgang

Op dit moment zijn de vier leerafdelingen ruim anderhalf jaar operationeel. De leerlingen VMBO en studenten MBO zijn enthousiast. Vooral de extra tijd aan begeleiding ervaren zij als zeer welkom. De grote hoeveelheid leerlingen en studenten maakt dat de dagindeling strak gehouden dient te worden. Er zijn nog niet voldoende handvatten (vaardigheden op competentieontwikkeling) ontwikkeld voor de werkbegeleiders om, naast de activiteiten van de dag, een casusbespreking te houden of een reflectie te geven op een uitgevoerde handeling volgens de cirkel van Korthagen. Werkbegeleiders merken dat ze creatiever worden in hun denken en handelen. Wanneer er veel studenten en leerlingen op de afdeling zijn, is er de verantwoordelijkheid om een ieder aan het werk te houden. Het 'loslaten' van die verantwoordelijkheid en deze als het ware overdragen op de leerlingen en studenten, ervaren de meeste werkbegeleiders als een moeilijke vaardigheid die tijd nodig heeft om onder de knie te krijgen.

Samenvattend

Het project 'Onderwijs in de praktijk' wil meewerken aan de uitdaging om in de toekomst voldoende verzorgenden te behouden voor de zorg. Een leerafdeling biedt de mogelijkheid om VMBO-leerlingen te interesseren voor de zorg. Wanneer de leerling deze interesse laat blijken, zou de mogelijkheid er moeten zijn om de leerling daadwerkelijk te binden en te blijven boeien voor werken in de ouderenzorg. Aanbeveling hierbij is dat gedurende de periode waarin de leerling stage loopt, er wekelijks op school gelegenheid is te kunnen vertellen over ervaringen. Samen met leeftijdgenoten die op dat moment vermoedelijk dezelfde ervaringen opdoen. Wanneer de leerling vervolgens kiest voor de zorg, is er de vraag of de lengte voor het op-

leiden in de zorg korter zou kunnen zijn. De leerling heeft immers al kennis gemaakt met zorg, zijn interesse getoond en competenties ontwikkeld. De ontwikkelde (eerder verworven) competenties zouden hiervoor het bewijs kunnen zijn.

* Over de auteurs

Thea Verstappen MEd, is onderzoeker in het project 'Onderwijs in de praktijk' met als aandachtsgebied het uitvoeren van de procesevaluatie gedurende het project. Zij is werkzaam bij de Hogeschool Zuyd en coördinator differentiatie HBO Verpleegkunde

Erik van Rossum is bijzonder lector Zorginnovaties voor kwetsbare ouderen aan de Hogeschool Zuyd (kenniskringen Autonomie en Participatie van chronisch zieken en Technologie in de Zorg).

Charlotte Dobbels (Sevagram) is projectleider 'Onderwijs in de praktijk'.

Bert Kusters (Arcus College) is projectleider 'Onderwijs in de praktijk'.

Literatuur

- Havekes, R. & Drenth, H. (2005). *De leerwerkplaats: samen leren in de praktijk*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum.
- Interne rapportage project 'Onderwijs in de praktijk' (2010). *Focusinterviews opleiders, leerlingen en studenten*. Heerlen.
- Interne rapportage project 'Onderwijs in de praktijk' (2010). *'Onderwijs in de praktijk': tussenrapportage*. Heerlen.
- Interne rapportage project 'Onderwijs in de praktijk' (2011). *Focusinterviews Werkbegeleiders*. Heerlen.
- Munstermann, H. & Hermans, V. (2010). *Doorgaande leerlijnen: een complexe uitdaging*. Tijdschrift Onderwijsinnovatie, Open Universiteit.
- Thijs, A. & Akker, J. van den (2009). *Leerplan in ontwikkeling*. Enschede: SLO.